

**O‘ZBEKISTON MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA YAPONIYA
TAJRIBASI ASOSIDA KASBGA YO‘NALTIRISH**

Madina Qodirova

Navoiy viloyati Zarafshon shahar 21-sonli DMTT direktori o‘rinbosari

Yurtimizda yosh avlodning har jihatdan barkamol bo‘lib voyaga yetishi uchun keng imkoniyatlar yaratilib, ko‘pgina xayrli ishlar amalga oshirilmoqda. Onalar va bolalarning ijtimoiy muhofazasi, sog‘lom oila muhitini, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, bolalarning bo‘sh vaqtini to‘g‘ri tashkil etish, ularni sportga, qo‘shimcha ta’limga jalb etish, sog‘lomlashtirish va profilaktik tadbirlar, kasbga yo‘naltirish, har taraflama uyg‘un rivojlangan yetuk shaxsni tarbiyalash borasidagi sa’y-harakatlarga bo‘sh vaqtini to‘g‘ri hech ikkilanmay aytish mumkinki, dunyodagi birorta davlat ertangi kun egalari bo‘lgan yosh avlodning ma’naviy va jismoniy kamoloti uchun ularning zamon talablariga mos bilim olishi, qobiliyati va iqtidorini erkin namoyon qilishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib berish bilan birgalikda doimiy diqqat markazida tutishida, qayg‘urishida O‘zbekistonga tenglasha olmaydi. Bu haqiqatni bugungi kunda jahon hamjamiyati ham e’tirof etganligini ta’kidlash o‘rinlidir. Ayni paytda dunyoda kechayotgan globallashuv jarayonlari barchamizga yangi vazifalar yuklamoqda. Shunday vazifalardan biri – yosh avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik kabi xislatlar bilan birga yuksak ma’naviyat egasi bo‘lish hamda boshqa millatlarga nisbatan hurmat bilan qaraydigan, insoniy qadr qimmatni va milliy urf-odatlarini e’zozlaydigan insonlar qilib tarbiyalashdir. Mamlakatimizda maktabgacha ta’lim tizimi yuksak sur‘at bilan rivojlanib borayotgan bir paytda yosh avlod zimmasidagi ma’suliyat ham ortmoqda. Ularga berilishi lozim bo‘lgan bilimning hajmi yil sayin ortmoqda. Bolalarni maktabgacha ta’lim davridayoq maktabga sifatli tayyorlash, ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablarining beshta sohasi bo‘yicha rivojlantirish, ta’limning yangi shakllari asosida ta’lim-tarbiya berish amalga oshirilmoqda. Bunda bola rivojlanishining o‘ziga xosligiga doir jihatlar, ya’ni bolalar qiziqishlariga javob beruvchi faoliyat turlari, ularning ijtimoiy va hissiy yetuklik darajasi nazarda tutiladi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachisi va ota-onaning, mahallaning o‘rni shundan iboratki, bolalarning qiziqishi, qobiliyati va ehtiyojini hisobga olgan holda ularga maqsad qo‘yishi, bolalarning tabiiy qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlashi, ularda borliqni birgalikda o‘zlashtirish ko‘nikmalarini shakllantirishlari kerak. Modomiki, har bir inson intellektual salohiyatining qirq foizi u dunyoga kelgan dastlabki yillarda shakllanar ekan, sifatli maktabgacha ta’lim olgan bola kelajakda ko‘p imkoniyatlarga ega bo‘ladi, shuning uchun ularga yoshligidanoq e’tiborimizni qaratmog‘imiz zarur. Bunda mahalla, oila va maktabgacha ta’lim tashkilotining xamkorlik tizimi ishlarini rivojlantirish bolaga sifatli maktabgacha ta’lim berishga poydevor bo‘ladi.

Zamonaviy jamiyatda professional o‘zini o‘zi belgilash muammosi dolzarb bo‘lib qoladi. Zamonaviy hayotning yuqori sur‘atlari, axborot texnologiyalarining rivojlanishi mehnat bozorini turli xil yangi kasblar bilan to‘ldiradi, ularda harakat qilish va o‘z qobiliyati va imkoniyatlariga mos ravishda ongli tanlov qilish ko‘pincha qiyin. Yuqori kasbiy, ijtimoiy faol, tashabbuskor, tashkilotchilik va ijodiy salohiyatga ega insonlarga ehtiyoj katta. O‘z taqdirini o‘zi belgilash va o‘z-o‘zini rivojlantirishga qodir professional shaxsni shakllantirish zamonaviy ta’limning eng muhim vazifalaridan biridir. Kasb-hunarga yo‘naltirishning bir qismi sifatida bolalar bog‘chasi yagona

uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich bo'g'ini. Maktabgacha ta'lim muassasasi kasblar haqidagi asosiy bilimlarni shakllantirishning birinchi bosqichidir. Bolalar bog'chada kasblarning xilma-xilligi va keng tanlovi bilan tanishadilar. Bola qanchalik ko'p ma'lumotni o'zlashtirsa va qanchalik xilma-xil va boy bo'lsa, kelajakda uning hayotini belgilaydigan hal qiluvchi tanlovini amalga oshirish osonroq bo'ladi. Insonda hamma narsa bolalikdan, shu jumladan kasbiy yo'nalishdan kelib chiqadi. Bolaning kasblar haqidagi g'oyalari uning shu paytgacha kambag'al hayotiy tajribasi - ona va dadaning ishi, bolalar bog'chasi o'qituvchisi, uchuvchi, politsiyachi, sotuvchi kasbi bilan cheklangan, ammo bolalar bu yoki boshqa tanish yo'llar haqida juda kam va juda yuzaki bilishadi. Shu bilan birga, zamonaviy dunyoda juda ko'p ish turlari mavjud. Inson faoliyatining ushbu okeanida yo'naltirilganlik bolaning ijtimoiy moslashuvdagi eng muhim bo'g'indir. Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat va kasblar dunyosi haqidagi g'oyalarini shakllantirish zamonaviy dunyoda dolzarb bo'lgan zarur jarayondir. Muammoning dolzarbligi va ahamiyatini ko'rib chiqib, erta kasbiy yo'naltirish jarayoni maktabgacha yoshda, bola kasblarning keng dunyosi bilan tanishganida, uning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish uchun asos yaratadi degan xulosaga keldi.

Maktabgacha ta'lim tizimi har bir davlatda bolaning dastlabki tarbiya va ta'lim olishi uchun poydevor vazifasini bajaradi. O'zbekistonda so'nggi yillarda maktabgacha yoshdagi bolalarni kompleks rivojlantirish va kelajakda muvaffaqiyatli kasb tanlash imkoniyatlarini yaratish borasida katta islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, kasbga yo'naltirish jarayonida ilg'or xalqaro tajribalarni o'rganish va tatbiq etish katta ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimining o'ziga xos yondashuvlari, metodikalari va rivojlangan kasbga yo'naltirish tizimi O'zbekiston uchun qulay namuna bo'lishi mumkin.

Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimida bolalarni erta yoshda ijtimoiy ko'nikmalar, mustaqil fikrlash hamda mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashga katta e'tibor qaratiladi. Bu jarayonlarda nafaqat o'quv dasturlari, balki ota-onalar va jamiyat bilan faol hamkorlik qilish muhim hisoblanadi. Kasbga yo'naltirish esa yoshlarning qiziqishlari, qobiliyatlari va ijtimoiy ehtiyojlarni hisobga olgan holda, aniq va tizimli tarzda amalga oshiriladi. Maktabgacha yoshdan boshlangan bu jarayon kelajakda ularning kasb tanlashda aniqlik yuzaga kelishiga yordam beradi.

Yaponiya tizimining yana bir muhim jihati – pedagoglarning alohida malaka oshirish tizimi va doimiy professional o'sishidir. Pedagoglar maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirishda, ularning ijtimoiy va ruhiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda chuqur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishadi. Ushbu professional tayyorgarlik Yaponiyada maktabgacha ta'lim sifatini ta'minlashda muhim omil sanaladi. O'zbekistonda ham maktabgacha ta'lim xodimlarining malakasini oshirish orqali bu tajribani joriy etish imkoniyatlari mavjud.

Yaponiya maktabgacha ta'lim tashkilotlarida foydalaniladigan texnologiyalar va innovatsiyalar ham e'tiborga loyiqdir. Interaktiv ta'lim asboblari va raqamli platformalar bolalarning qiziqishini oshiradi, shuningdek, ularning qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirishga yordam beradi. Bu maqsadlarda sun'iy intellektdan foydalanish hozircha rivojlanmoqda, biroq kelajakda bolalarning individual rivojlanish yo'nalishlarini belgilashda yangi imkoniyatlarni yaratadi. O'zbekistonda ham texnologiyalarni tatbiq qilish maktabgacha ta'lim tizimini yanada samarali qilishda muhim omil hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiylashtirish va erta kasbiy yo'nalishda katta imkoniyatlar muzey pedagogikasi usullari bilan ta'minlanadi. Bizning bolalar bog'chamizdagi ekspozitsiyalardan

biri «Oʻtmishdagi kasblar - hozirgi zamon kasblari» asariga bagʻishlangan. Kasblar bilan tanishib, kolleksiya toʻplagandan soʻng, bolalar bogʻchasining ota-onalari va mehmonlari uchun mini-muzeyda ekskursiyalar oʻtkaziladi, bu erda tayyorgarlik guruhining bolalari gid sifatida ishlaydi. Muzei pedagogikasi bolalarning kasb-hunar tarixining rivojlanishi nuqtai nazaridan atrofda narsalarni koʻrish va baholash koʻnikmalarini shakllantirish muammolarini hal qilishda yordam beradi, mehnatning odamlar hayotidagi maʼnosini anglash, zarurat va qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi. atrofda kasblar dunyosini mustaqil ravishda egallash. Ammo asosiy qoida: bolaning kasb haqida bilishi etarli emas, u oʻynashi kerak! Kasblar haqida olingan bilimlarni mustahkamlash uchun men rolli oʻyinlardan keng foydalanaman. Kasb-hunarga yoʻnaltirish jarayonida rolli oʻyinlar, ishlab chiqarish syujetlari va vaziyatlari, kasbiy xatti-harakatlar modeli va shaxslararo kasbiy munosabatlar taqlid qilinadi. Agar dastlab rol tanlashda asosiy oʻrinni uning tashqi jozibadorligi egallagan boʻlsa: choʻqqisiz qalpoq, fonendoskop, yelkama-kamar, keyin oʻyin jarayonida uning ijtimoiy foydalari aniqlanadi. Endi bola oʻqituvchi bolalarni tarbiyalashini, shifokor ularni davolashini tushunadi. Toʻgʻri tashkil etilgan oʻyin mehnatga hissiy ijobiy munosabatni tarbiyalashning ajoyib vositasidir. Maktabgacha yoshdagi bola shaxsi ijtimoiylashuvi jarayonida uning oʻzi toʻgʻrisidagi tasavvurlari tizimining shakllanishida oila omilining roli shundaki, bunda asosiy shakllantiruvchi mexanizm oiladagi manaviy-ruhiy muhit, ota-ona va yaqinlarining oʻzaro munosabatlaridan tashqari ota-onaning farzandga boʻlgan munosabatlari va bolani komil inson etib tarbiyalash toʻgʻrisidagi bilimlari muhim oʻrin tutadi. Demak, bolaning oʻzini, oʻz shaxsini, qaysi bir jins vakili ekanligini anglashi va hayotiy tasavvurlarining shakllanishida ota-onalik munosabatlarining uygʻunlashgan boʻlishi katta ahamiyatga ega. Normal rivojlanayotgan bolalar maktabgacha talim tashkilotlarlarida katta hayotiy tasavvurlarga ega boʻlib boradilar, bu yerdagi talim va tarbiyaning samaradorligi oila bilan hamkorlikka tayanishi barchaga malum. Koʻplab xalqlarda qaysi yosh davrida bolalarga qanday muomala qilish haqida maʼlum tasavvurlar shakllangan. Ana shu tasavvurlarning hammasi bir narsani taʼkidlaydiki, bola shaxsi taraqqiyoti undagi turli sifatlarining shakllanishi uchun eng masʼuliyatli davr bu bolaning 5–6 yoshgacha boʻlgan davri, yaʼni ilmiy psixologik til bilan aytganda maktabgacha yosh davri hisoblanadi. “Qush uyasida koʻrganini qiladi” deganlaridek, bola oilada nimani oʻzlashtirsa, hayotda ham shu tajribani qoʻllaydi, yaʼni shafqatsizlik qilsak, shafqatsizlikni, qoʻpollik qilsak, qoʻpollikni, befarqlik qilsak, befarqlikni, loqaydlik qilsak, loqaydlikni. Farzandni dunyoga keltirish bilan bir qatorda uning toʻgʻri tarbiyasi, iymon-eʼtiqodli boʻlib tarbiyalanishi ota-onaning yuksak masʼuliyatni his qilishiga bevosita bogʻliq. Tarbiyaning mazmuni eng yaxshi oʻzbek oilalarida amal qilgan va amal qilayotgan tarbiyaning mazmuni mahalla, oila va maktabgacha taʼlim va tarbiyasidan kelib chiqadi. Bu borada qadimgi Xitoy ilohiyotchisi, mutafakkiri Konfutsiy “Ota otaligicha, farzand farzandligicha, duradgor duradgorchiligicha boʻlishi lozim” deganda mutlaqo haq edi. Insonni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash bashariyatning azaliy orzusi boʻlib kelgan. Taʼlim-tarbiya tizimida oila maʼnaviyati, undagi ota-onaning oʻrniga ajdodlarimiz alohida eʼtibor qaratganlar. Bu borada Amir Temur oʻziga xos alohida mislsiz oʻrin egallaydi. Amir Temur hukmronlik yillarida Samarqand, Hirot shaharlarida madaniyat, ilm-fan rivojlandi. Sohibqiron odob-axloq, iymon, eʼtiqod, taʼlim-tarbiya sohasida yuksaklikka erishgan siymolardan hisoblanadi. Buning isboti Amir Temurning “Temur tuzuklari”, yaratgan odob-axloqqa oid dasturlari, oʻgitlari, pand-nasihatlari hamda sohibqiron haqidagi yozilgan tarixiy manbalarni, asarlarni oʻqib chiqish yetarli. Yaponiya maktabgacha taʼlimdagi kasbga

yo‘naltirish tajribasi O‘zbekiston uchun katta ahamiyatga ega. Bu tajriba bolalarni erta yoshdan mehnatsevarlik, mustaqillik, qobiliyatlarni rivojlantirish va jamiyatga moslashtirishga yo‘naltirilgan. O‘zbekiston ushbu metodologiyalarni o‘z sharoitlariga moslashtirib, pedagoglarning malakasini oshirish, texnologiyalarni joriy qilish va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali maktabgacha ta‘lim tizimini takomillashtirishi mumkin. Natijada, yosh avlod kasb tanlashda aniq maqsad va yo‘nalishga ega bo‘lib, jamiyat rivojiga samarali hissa qo‘shadi.